

Hjemsprog og Undervisningssprog

Taler
Johannes Steen

Dato
14 mai 1878

Sted
Stortinget

Omstendigheter
Debatt om nynorsk som undervisningsspråk

- 1 Der er hidtil ikke fremkommet Noget, som kan siges at være afvigende fra, hvad Komiteen har udtalt; der har heller ikke aabenbaret sig nogen Uenighed om Sagen, saavidt jeg skjønner. Alle, som har udtalt sig, har talt i Retning af det Forslag, som er indstillet af Komiteen, jeg tror i fuld Overensstemmelse med det
- 5 Formaal, som har været Forslagsstillernes. Jeg kunde derfor gjerne undlade at tage Ordet; men jeg vil dog faa Lov til i nogle Bemærkninger at sige, hvorledes Sagen stiller sig for mig.

- Det, som for mig er det Afgjørende for, at Bygdemaalet, Børnenes eget
- 10 Hjemsprog, ogsaa bør være Skolens Undervisningssprog, er i al Korthed sagt i Komiteens Indstilling, naar det der heder, at forsaavidt som der er "en saadan Forskjel mellem Lærerens og Barnets Talesprog, at den vanskeliggjør Forstaaelsen, giver det sig næsten af sig selv, at han, saafremt han er Herre derover, bruger det Sprogmiddel, hvori Forestillingerne snarest gjenkjendes og
- 15 nødvendigen afsætter sig og bearbejdes i Børnenes Sjæl og Tale." Thi det er virkelig saa, at det kun er gjennem den Maade at udtrykke sig paa, den Maade at opfatte Forestillinger paa og fæste dem i sin egen Sjæl, som Barnet hjemmefra har lært, at det virkelig formaar at tilegne sig disse Forestillinger og bevare dem.

- 20 Altsaa, for Undervisningens direkte Udbytte maa det være, jeg havde nær sagt en Nødvendighed, at disse Forestillinger overføres til dem i den Tanke- og Taleform, som er deres. Dernæst er dette for mig en nødvendig Betingelse for, at Skolen og Hjemmet skal udfylde hinanden paa den Vis, som det er Alles Ønske, og som ikke kan undværes, hvis ikke Skolen skal komme til at indtage en falsk
- 25 Stilling, en Stilling, som man jo delvis kan sige har været en Følge af den nye Skolelov, og som har givet Anledning til, at der ogsaa har været dem, som har ønsket sig tilbage til Ægyptens Kjødgryder i Form af den gamle Omgangsskole.

Jeg for min Part er jo langt fra deri enig; men er der noget, som skulde bidrage til at gjøre Hjemmet og Skolen fremmed for hinanden, og lade Hjemmet se i Skolen noget, som nu faar overtage Børnenes Opdragelse, og som paa den anden Side tvinger Skolen til at fjerne sig fra Hjemmet, saa er det disse to forskellige Sprog, som anvendes i disse to Opdragelsesanstalter eller fra disse to Sider, der begge har det fælles Formaal at fremme Aandsudviklingen.

Endelig, det tredie Moment for mig er, at alle ere enige om at ønske, at det Sprog, som er Børnenes eget Hjemssprog, bliver deres Manddoms Sprog, hvorigjennem de kommer til at bære frem de Forestillinger og Tanker og i det Hele det Liv, som rører sig i dem, som en Frugt af den Uddannelse, de har faaet i Skolen og siden gennem Livet, og det vilde for mig være en Forfalskning af dette, om man, saafremt man erkjender, at her har de sit Manddoms Sprog, fra Begyndelsen af vilde forsøge paa at underminere det.

Dette Sprog er altsaa Midlet for deres Dannelse, Midlet til gjensidig Udveksling mellem Skolen og Hjemmet, det er det Middel, hvorigjennem de skal bære frem Frugterne af sin Dannelse paa alle Felter, og derfor mener jeg, at Skolen saa langt fra bør bidrage til at modarbejde eller i alle Fald ikke bidrage til at styrke det, at den maa stille som sin Opgave at overføre i dette Sprog de Forestillinger, den bibringer Børnene.

Dernæst er der ogsaa et ydre Hensyn, der forsaavidt er underordnet, og det er det, at hvis Skolen ikke vedkjender sig Børnenes Hjemssprog, maa dette jo lettelig fremkalde den falske Forestilling, at dette Sprog enten efter sin egen Udvikling eller af hvilkensomhelst anden Grund ikke er sideordnet, ikke duer som Betegnelse for de Begreber og Forestillinger af mere udviklet Art, som Skolen har at meddele Børnene, og det skal jo ikke kunne siges. Tvertom, vort Lands Bygdedialekter har en Righed i sine Begrebsbetegnelser og vistnok ogsaa en Udviklingsevne, som i saa Henseende gjør dem skikkede til dette.

Naar jeg altsaa er enig i denne Tanke, og enig i den med denne Begrændsning er gaaet til en Anmodning, er det virkelig fordi jeg, efter hvad der er passeret, anser den for at føre frem til Maalet, og det skal jo ikke kunne nægtes, at det Maal, som her tilsigtes, nærmest bør søges naaet af Administrationen, eller at det bør komme frem gennem Instrux. Naar jeg siger, at det vil føre til Maalet, er det

ikke fordi jeg ikke lægger Vægt paa den Udtalelse, som er citeret af den næst
sidste Taler, og som jeg i fuldt Maal er enig med ham helst burde været borte;
70 men fordi jeg fæster mig ved, hvad det er skeet efter den Tid, og navnlig ved
Undervisningsplanen, som jo er bleven til, efterat dette Spørgsmaal havde været
Gjenstand for Behandling inden denne Forsamling, hvilken Behandling jeg tror
i væsentlig Grad maa have paavirket den Form, som Undervisningsplanen
dengang fik. Det var, saavidt jeg ved, i 1874, at vi diskuterede Spørgsmaalet om
75 at indføre vort Oldsprog og det, som man kalder vort Landsmaal, i
Seminarierne, og under denne Diskussion, hvis Udfald er Herrerne vel
bekjendt, blev selvfølgelig ogsaa Betydningen af Bygdemaalene som
Undervisningssprog i Skolen fremholdt. I Overensstemmelse dermed eller
ialfald af Hensyn dertil anser jeg det givet, at Undervisningsplanen har faaet de
80 Udtryk, den nu har, og uagtet disse - jeg maa jo tilstaa det - heller ikke for mig er
fuldt tilfredsstillende, forsaavidt som de ikke yder fuld Sikkerhed for, at de er at
forstaa, som jeg ønsker det, kan det dog heller ikke nægtes, at den Forstaaelse
kan lægges i dem, og at der ialfald ikke er nogen Grund til at tro, at der ikke efter
Opfordring fra denne Forsamling vil blive foretaget de Ændringer, som giver
85 denne Forstaaelse sit fulde Udtryk, og naar det kan opnaaes ad den Vei, bør man
ikke bringe andre Midler i Anvendelse.

Jeg tror derfor, at man bør tilbagevise den Ytring, som er hørt her, at man er
enig i Tanken, men at naar det kommer til Gjennemførelse, saa brister
90 Enigheden. Efter hvad jeg har tilsigtet med Komiteens Indstilling er det et
Udtryk for Enighed med Forslagsstillerne, som derigjennem er kommen frem.
Der foreligger heller ikke noget Forslag til Forandring i denne Indstilling, uden
forsaavidt Repræsentanten fra Akershus har givet den et Tillæg, hvori han
kræver en Meddelelse til næste Storting fra Administrationen om, hvad der i
95 Sagen er foretaget. Derimod kan jeg ingen Indvending have at gjøre. Jeg vil kun
sige, at dette Forslag siger i Ord, hvad der har været Komiteens Tanke. Jeg har
ialfald anskuet Sagen saaledes, at denne Anmodning vil have sin Virkning, og at
man under alle Omstændigheder ved næste Storthings Sammentræden vil have
Anledning til at blive bekjendt med, hvad Virkning Anmodningen har havt, og
100 altsaa ogsaa til at afgjøre, hvorvidt man finder denne Virkning tilfredsstillende.
Hvis det ikke bliver Tilfældet, saa staar Veien aaben. Men, som sagt, jeg kan ikke
have noget imod dette Tillæg om at Meddelelse skal ske til næste Storting.
Derimod forekommer det mig ikke alene overflødigt, men lidet heldigt i
Formen, naar det heder derefter, at Sagen iøvrigt udstaar. Jeg forstaar nemlig
105 ikke egentlig, hvad dette "iøvrigt" vil sige. Saavidt jeg kan indse, er det Forslagets

hele Indhold, som er omtalt i Komiteens Indstilling og indtaget i dens Konklusion, og det er angaaende dets hele Indhold, at man stiller en Anmodning, som, hvis den efterkommes, ogsaa vil komme til at omfatte Forslaget i dets Helhed. Det er derfor ikke saa ganske let at se, hvad der skal forstaaes med dette "iøvrigt." Sagen er behandlet i sin Helhed, og den er naturligvis ikke afskaaren fra videre Behandling, forsaavidt den kommer til næste Gang at fremtræde her under andre Forudsætninger end de nærværende. Men paa den anden Side maa jeg tilstaa, at medens jeg hverken anser dette Tillæg nødvendigt eller særdeles heldigt i Formen, har jeg ikke egentlig noget Væsentligt mod det; thi det er jo i Grunden ikke andet end en Konstatering af, hvad der faktisk alligevel vil ske. I det ene Tilfælde er Forslaget forbeholdt som hvilende, i det andet Tilfælde er der - efter hvad den ærede Repræsentant selv gjorde gjældende - jo Anledning, i Kraft af det Initiativ, som er hos hvert enkelt Medlem af Odelstinget, til paany at fremsætte Forslaget, saa Sagen kommer jo egentlig ikke i nogen anden Stilling, enten denne Tilføielse kommer med eller ikke, og hvis den derfor fastholdes af Forslagsstilleren, vil jeg ikke stemme imod den. Jeg har kun villet gjøre disse Bemærkninger, som, forekommer det mig, stiller Sagen saaledes som den er, og viser, at man ialfald her har en noget usædvanlig Form, som jeg ikke finder, at der er nogen særdeles Grund til at benytte. Jeg tror visselig, at der her kan trænges et Pres, men at dette Pres er tilstede i en saa stærk Form i den Anmodning, som er stillet af Komiteen, at videre Pres er overflødigt.

130 [...]

Repræsentanten fra Akershus udtalte, at jeg ikke skulde have betragtet denne Sag som egnende sig til at afgjøres ved Lov. Det er ikke Tilfældet. Min Opfatning er kun den, at saalænge ikke det Modsatte er paabudt ved Lov, er den Fremgangsmaade, som Administrationen delvis har bragt i Anvendelse og som der nu stilles Anmodning om i yderligere Udstrækning at anvende, den naturlige og selvgivne. At Børnenes Talesprog benyttes som Undervisningssprog i Skolerne, er Noget, som man maa gaa ud fra, om det ikke er paabudt, vil gjøre sig selv enten gennem administrative Foranstaltninger eller uden dem; thi saalænge der ikke er paabudt noget officielt Sprog udenfor Talesproget, ligger det jo nærmest at dette bliver benyttet. Under denne Betragtning maa jeg selvfølgelig have fuldkommen Ret til at betegne det som en nærmest administrativ Foranstaltning det, som her er bragt i Forslag; men dette udelukker selvfølgelig ikke, at forsaavidt det mod Forventning skulde vise sig, at

denne naturlige Vei ikke bliver fulgt, at man da skrider til i saa Henseende at fæste ved Lov det, som man ikke kan fremtvinge under anden Form.

Jeg vil altsaa ikke afvise en Lovbestemmelse, saafremt den maatte vise sig
150 nødvendig; men jeg har ment, at den i Sagen selv liggende og naturlige Udvei til
at faa den frem, er at lade Administrationen fremme den, saaledes som jeg har
Grund til at tro, at det heller ikke er mod dens Villie. Med Hensyn til, hvad
Repræsentanten forøvrigt anførte angaaende sidste Punkt i hans Forslag, kan jeg
fremdeles ikke erkjende, at dette er paabudt af nogen Nødvendighed eller er
155 noget heldigt Udtryk for Tingen. Den Begrundelse, han sidst leverede, var
egentlig talt ikke, at dette Forslag jo nok var optaget i Anmodningen i hele sit
Indhold, men at Befølgelser deraf vilde give Anledning til nye Forslag, som
maatte fæstes ved Lov. Ja, da er det jo ikke dette Lovforslag, som er hvilende, og
som er Gjenstand for Behandling, men de nye Lovforslag, som dertil kan
160 knyttes, og som der selvfølgelig er Anledning til at fremsætte, forsaavidt det
maatte findes hensigtsmæssigt eller paabudt af nogen Nødvendighed.

Ellers taler vi jo her Allesammen under de samme Forudsætninger, og der er
saaledes lidet at føie til, hvad der er udtalt af Andre. Jeg har i alt Væsentlig den
165 samme Opfatning, som er bleven udtalt af den sidste ærede Taler,
Repræsentanten for Tromsø, nemlig den, at naar denne Sag først bringes i, hvad
jeg vil kalde dens naturlige Gjænge, - der med Vold er afbrudt, forsaavidt det
ikke er Tilfældet, at Bygdemaalet anvendes som Talesprog, - har den faaet den
Ret, den skal have, og Resultatet vil da blive, at Bygdemaalene udvikler sig først
170 temmelig særskilt, men dernæst, antager jeg, vil de lidt efter lidt afslibes sine
Særligheder og nærme sig til hinanden. Under alle Omstændigheder tror jeg, at
hvad der kræver Forandring i vor nuværende Undervisningsplan, er dette
Paabud, hvori kan indlægges den Forstaaelse, at man som Formaal for Skolens
Bestræbelser skal stille det at bringe Børnene til delvis at benytte Bogsproget som
175 Talesprog, og dette tror jeg hverken stemmer med den nuværende Skolelov eller
med Tanken i sig selv. Jeg mener, at saalænge Begreberne kan omsættes og
udtrykkes i Bygdemaalet, skal de deri omsættes og udtrykkes baade fra Lærernes
og fra Børnenes Side - og for disse er det selvfølgelig det eneste Middel -, men der
kan komme Begreber, der ikke finder sin Betegnelse i Bygdemaalet, og disse maa
180 da suppleres fra det fælles Sprog.

185 **Kilde**
Storthingstidende 1878. Forhandlinger i Odelstinget, s. 317-319 og 323-324

URI
<https://www.virksommeord.no/tale/hjemsprog-og-undervisningssprog>

190

195

200

205

210

215

220